

СПІВАВТОРСТВО ПРИ СТВОРЕННІ ФОТОГРАФІЧНОГО ТВОРУ

Улітіна Ольга,
*науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України*

Стаття розглядає питання можливості виникнення співавторства при створенні фотографічного твору. Досліджуються питання можливості виникнення авторського права в моделі, що позує для фотографії. Розглянуті можливі варіанти відносин між учасниками процесу фотографування. Також проаналізовано доцільність використання релізу моделі під час створення фотографічного твору.

Ключові слова: авторське право, фотографія, співавторство, реліз моделі

Вступ. Від появи фотографії точилося багато суперечок щодо процесу фотографування, щодо визначення фото як мистецтва, а також щодо місця фотографії в системі авторсько-правової охорони.

Одним з найбільш цікавих і суперечливих питань, які стосуються правового регулювання охорони та захисту на фотографічні твори, є питання про можливість співавторства при створенні фотографії. З одного боку, через специфічність процесу створення фото, можна говорити, що авторське право виникає виключно у фотографа, тому що і задум фотографії, і його втілення виникають завдяки йому. Лише він фіксує той остаточний момент, який і стає фотографією, будучи закріпленим на матеріальному носіїві.

Однак, з другого боку, творчих зусиль до створення фото можуть докласти й інші особи, зокрема модель, режисер-постановник. Отже, питання полягає в тому, хто є автором фотографії — особа, що лише натискає на кнопку чи та, що докладає творчих зусиль для появи фотографії.

Виклад основного матеріалу. Насамперед потрібно визначитися з тим, хто є автором з позиції права. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р., автором є фізична особа, котра своєю творчою працею створила твір. А співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір[1].

Отже, автор або співавтори фотографії — це первинні суб'єкти авторських правовідносин, їм відповідно до закону належать усі виключні особисті майнові та немайнові права. Варто зазначити, що наявність або відсутність цих прав у конкретної особи надає чи не надає їй права використання фотографії і, насамперед, у комерційних цілях[2].

Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам, незалежно від того, є такий твір нерозривним цілим чи складається з частин, кожна з яких має самостійне значення. При цьому названий Закон зазначає, що для виникнення авторських прав у конкретної особи чи кількох осіб необхідна наявність певного творчого внеску у створений твір.

Правовий статус співавтора тягне за собою низку важливих юридичних моментів, які є дуже важливими при комерційному використанні фотографічного твору. По-перше, відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними. Закон не містить чіткої вимоги щодо форми цієї угоди, проте практика говорить про те, що будь-яку угоду, особливо між людьми, що мають певний комерційний інтерес, потрібно укладати письмово.

По-друге, право опублікування та іншого використання твору в цілому належить всім співавторам. Тобто один зі співавторів не може розпоряджатися твором виключно на свій розсуд. І якщо твір, створений у співавторстві, утворює нерозривне ціле, то жоден зі співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання чи зміну твору [1].

Дуже доречним є укладення письмової угоди між співавторами тому, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» вказує, що в разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку. І саме тут стане у пригоді офіційний документ, який підтверджує права й обов'язки співавторів.

Розглянемо коло учасників, які можуть бути задіяні підчас створення фотографії, які між ними виникають відносини та якими правами щодо твору вони наділяються.

Основним, а в деяких видах фотографії єдиним, учасником є фотограф. Саме він використовує технічне обладнання, обирає його та власне натискає кнопку, що приводить до фіксації зображення на плівці чи у цифровому вигляді.

Часто учасником зйомки є модель. Саме її зображення й передається шляхом фотографії.

Не менш поширеним учасником процесу є певне агентство. Воно може перебувати в дуже різних відносинах з

фотографом і моделлю. Варіант перший — фотограф працює в агентстві за трудовим договором, модель також там працює і також за трудовим договором. Варіант другий — тільки хтось один, або фотограф, або модель, працюють за трудовим договором в агентстві.

Якщо фотограф перебуває з агентством у трудових відносинах, то йдеться про службовий твір.

Відповідно до закону, службовий твір — твір, створений автором в порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудовим договором (контракту) між ним і роботодавцем. У такому разі автором фото є фотограф, йому належать також особисті немайнові права (ч. 1 ст. 429 ЦК України, ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [1, 3]. Однак законодавством встановлюється, що майнові права на твір розподіляються дещо інакше. Так, ст. 429 ЦК України вказує, що майнові права на службовий твір належать працівнику, що його створив, і роботодавцеві спільно [3]. А ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що майнові права належать роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором [1]. Зважаючи на ієрархію нормативних актів, у цьому разі потрібно використовувати Цивільний кодекс України.

Варіант третій — агентство співпрацює з фотографом на договірних умовах. Це може бути договір замовлення чи договір про передання виключних майнових прав. За такого варіанту фотограф, тобто автор, також володіє немайновими правами, а майнові права належать агентству відповідно до умов договору.

Четвертий варіант, коли фотограф використовує послуги агентства, уклавши угоду. Так, для проведення зйомок укладається угода між фотографом і модельним агентством. У цьому випадку фотограф як самостійний суб'єкт авторських правовідносин укладає договір з агентством, за яким

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

останнє надає йому фотомоделей для зйомок. Моделі за договором беруть участь у зйомках як статисти, й відповідно авторські права на фотографії належать тільки фотографу. Агентство та модель отримують винагороду тільки за надані послуги.

Існує дещо інший варіант, що передбачає творчу участь моделі у створенні фотографій. У такому випадку необхідно при укладенні угоди між фотографом та агентством передбачити пункт, який закріпить можливість для моделі зробити творчий внесок у створення фотографії, а частина майнових авторських прав на створені за спільною участю моделі та фотографа фотографії в порядку виконання службових обов'язків моделі належать агентству як роботодавцю. У цьому випадку для запобігання конфліктів доцільно укладати між фотографом і агентством угоду про порядок використання майнових прав на створені фотографії.

У будь-якому разі найкращий варіант для фотографа, що хоче захистити свої права на власний твір, є укладення різних угод з будь-якими іншими учасниками процесу створення фотографії.

Якщо розглядати договір замовлення, то замовником може бути не лише агентство, але й фізична особа. У такому випадку вже може йти мова про співавторство. Оскільки замовник може не тільки надати ідею для створення твору, але й чітко визначити всі його елементи, надати все необхідне для його створення. У такому разі певною мірою можна говорити про те, що фотограф лише натиснув кнопку, зробив лише технічну роботу. Весь елемент творчості буде належати замовнику.

Модель також може стати співавтором, якщо докладе певних творчих зусиль до створення кінцевого результату. Так, якщо модель повністю продумала та створила образ, обрала пози для позування, а також мала вплив на освітлення, то її творчий внесок є незаперечним. Потрібно зауважити, що співавторство завжди встановлюється за

отриманим результатом, а не в процесі роботи.

Однак, якщо участь моделі була суто технічною, тобто вона приймала пози, котрі їй вказували, втілила образ придуманий іншою особою, то вона самостійно не породжує щось нове, унікальне й оригінальне, тобто в її діяльності відсутній критерій творчості. Таку роботу моделі можна охарактеризувати як технічну, втілення продукту діяльності інтелекту іншої особи. Об'єктом фотозйомки є людське тіло, можливе також використання в композиції будь-яких предметів, а також тварин. Оскільки в цьому випадку в результаті праці моделі відсутній критерій творчості, то в моделі не може виникнути авторських прав. У такій ситуації можна говорити про виникнення суміжних прав. Фактично, у моделі виникають права, аналогічні суміжним правам виконавця.

Законодавством України права моделі як виконавця фотографічного твору не виділені, а положення чинного Цивільного кодексу України передбачають лише одержання від особи, що бере участь у зйомках, дозволу на показ фотознімків. На жаль, зауважимо недопрацювання в законодавстві, що породило правову прогалину.

Оплата результатів праці моделі в такій ситуації здійснюється не за творчу роботу, а за технічну, й може здійснюватись як у межах трудової, так і цивільно-правової угоди.

Як вважає Л. Тимофеєнко, «Фотографічний твір може бути складним синтетичним продуктом, у створення якого вкладені зусилля багатьох осіб. До них відносяться: сценарист, який створив сюжет кадру, опис фону костюма, постаті тощо; режисер-постановник кадру (розміщення персонажів, предметів, інтер'єру і т.д.); фотомоделі (створення задуманих сценаристом образів): освітлювачі, костюмери, гримери та інші особи, які впливають на кінцевий творчий продукт» [4, 15].

Справді, фотографія може бути складним продуктом, але тут також необхідно

чітко визначити суб'єктний склад право-відносин, пов'язаних з її створенням.

Автора сценарію та режисера-постановника, що працюють над створюваним образом, який згодом втілюється у фотографії фотографом, можна визнати співавторами фотографічного твору. Проте освітлювачів, костюмерів та інших осіб, які надають виключно технічну допомогу, зокрема числі й організаційну, без творчого внеску у створення твору, визнавати як співавторів не є доцільним.

По-перше, вони не створюють нічого нового, а тільки втілюють у дійсність задум інших людей, механічно сприяючи появі твору. По-друге, їхні інтелектуальні зусилля спрямовані на досягнення технічного результату, на максимально точне та повне виконання поставленого перед ними завдання із забезпечення процесу фотозйомки, тобто зосереджені на технічній частині дій.

Чинне законодавство не передбачає виникнення в моделей, що беруть участь у процесі створення фотографії, суміжних прав як прав на оригінальність і манеру виконання об'єктів авторського права.

Отже, при кваліфікації об'єктів авторського права і суб'єктів, які беруть участь у їх створенні в ролі авторів чи співавторів завжди потрібно відштовхуватися від того, що основним критерієм, необхідним для надання об'єкту правової охорони авторським правом, є критерій творчості, щось оригінальне, неповторне й унікальне. Технічне сприяння ніколи не слугувало підставою виникнення авторських прав.

Вирішення питання про те, чи отримує модель будь-які права на фотографію, потребує закріплення визначення суб'єкта фотографічного зображення. Адже, якщо виокремити модель як окремого суб'єкта відносин в цій ситуації, стане можливим окреслення кола її прав.

Суб'єкт фотографічного зображення — особа, що втілює задум фотографа чи іншої особи за допомогою позу-

вання за власною згодою за винагороду чи без неї [5, 55].

Якщо ввести подібне визначення на законодавчому рівні, буде значно простіше визначити, чи належать права на фото моделі. Якщо модель є виключно суб'єктом фотографування, жодних прав на твір вона не отримує. А якщо особа, що позує, робить свій творчий внесок у створення фото, то вона буде вже не мов моделлю, а й співавтором, наприклад, як режисер-постановник, якщо проводити аналогію з процесом створення аудіовізуального чи драматичного твору.

Оскільки наразі на законодавчому рівні питання співавторства у фотографії жодним чином не регулюються, фотографи використовують договірний механізм для того, щоб захистити свої права. Для цього використовується угода між фотографом і моделлю, що називається *model release* (реліз моделі).

Реліз моделі — це договір, який регулює відносини між моделлю та фотографом, а також можливо агентом моделі, із залученням свідка. У цьому договорі зазначаються, які права належатимуть сторонам. Зазвичай, фотограф отримує права на публікацію, продаж, поширення й інші дії, наприклад, ретушування, обробку, внесення художніх правок, демонстрацію на виставках, публікацію в друкованих виданнях тощо, з фотографіями, на яких зображена модель.

Цей договір передбачає фінансові зобов'язання сторін, і для того, щоб мати юридичну силу він повинен укладатися відповідно до вимог законодавства країни, де він укладається.

У випадку, коли створені фотографії використовуються з некомерційною метою, такий договір буде називатися модельною угодою.

Типовий модельний реліз містить такі дані:

- ім'я, прізвище та контактні дані фотографа;
- ім'я, прізвище, контактні й паспортні дані моделі;

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

- ім'я, прізвище та контактні дані свідка;
- дата зйомки;
- опис фотографії;
- фотографія моделі;
- скан-копія першої сторінки паспорта моделі.

Окрім перерахованих вище пунктів, реліз моделі може бути розширений доданими фотографіями, для яких модель дає свій дозвіл, або діями з фотографіями, які може здійснювати фотограф [6].

Існує також досить популярний нині вид модельного релізу — *time for print* (TFR; з англ. «час за надруковані фотографії»). «TFR — це модельна угода у форматі послуга за послугу», суть якої полягає у тому, що фотограф фотографує модель, а модель позує фотографу без грошових винагород, однак фотограф зголошується надати моделі певну кількість надрукованих найкращих фотографій в обмін на позування та підписання релізу моделі на безоплатних умовах [7]. Також можливим є варіант, коли фотограф надає нероздруковані фотографії, а CD, на якому містяться знімки (TFCD — «час за CD»).

Якщо реліз моделі має досить чітко визначені стандартні умови, то для TFR-зйомки вони відсутні. У кожного фотографа й моделі можуть бути свої вподобання щодо того, як організувати та здійснювати зйомку. Такий вид зйомки дуже популярний в Інтернеті, є багато форумів, де фотографи та моделі можуть домовитися щодо умов зйомки [8]. Однак найбільш поширеними пунктами такої угоди є:

- модель відповідає за гардероб і макіяж;
- фотограф несе відповідальність за вибір місця зйомки (студію) та прокат устаткування;
- оплата супутніх витрат здійснюється за взаємною домовленістю (спільно, тільки моделлю чи тільки фотографом);
- фотограф отримує підписаний реліз моделі на використання фотографій

для портфолію, друку або використання в комерційних цілях;

- модель отримує дозвіл на використання фотографій для свого портфолію;
- загальний час для добору, ретуші та передання фотографій моделі може варіюватись від одного тижня до двох місяців;
- деякі фотографи надають зображення тільки в низькій якості (для розміщення в Інтернеті), інші забезпечують високоякісні зображення для друку;
- фотограф може вимагати, щоб всі фотографії, розміщені в мережі Інтернет, містили цифровий водяний знак і символ авторського права з посиланням на фотографа;
- якщо модель молодша від 18 років, батьки, зазвичай, зобов'язані відвідувати фотосесію та підписати дитячий реліз.

Висновки. Питання про виникнення співавторства при створенні фотографічного твору сьогодні лишається досить цікавим і не до кінця розробленим. Багато фахівців мають протилежні думки, і ситуація стає ще більш заплутаною, бо законодавство в цій галузі має вагомий прогалини.

Так, найбільш поширеним питанням є можливість співавторства моделі, що бере участь у фотозйомці. Така ситуація є дійсно можливою, якщо творча діяльність моделі вплинула на результат їхньої спільної з фотографом праці, що виражені у фотографії.

Для уникнення проблем, пов'язаних з цим моментом, необхідно укладати договори з усіма учасниками процесу зйомки і розмежовувати в них всі аспекти виникнення авторських прав та подальшого їх використання, а також будь-які фінансові питання.

Доцільним також є виокремлення на законодавчому рівні такого поняття, як «суб'єкт фотографічного твору», тобто особи, що втілює задум фотографа чи іншої особи за допомогою позування за власною згодою за винагоро-

ду чи без неї. У такому разі виникнення в моделі авторських прав стає неможливим.

Найбільш доцільним для вирішення проблемних питань співавторства при створенні фотографії є укладення договору, що називається model release (реліз моделі), який практично перекидає всі прогалини в законодавстві,

що можуть вплинути на подальше використання фотографічного твору та використання прав на нього. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. Ст. 64.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3792-XII [in] Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1994. № 13. St.64.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Омельчук К. До питання про авторські права на фотографії // Право України. 2003. № 4. С. 75–79. Omelchuk K. Do pytannia pro avtorski prava na fotohrafii // Pravo Ukrainy. 2003. № 4. S. 75-79.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Тимофієнко Л. Правова охорона фотографічних творів // Інтелектуальна власність. 2002. № 6. С. 12–18. Tymofiienko L. Pravova okhorona fotohrafichnykh tvoriv [in] Intelektualna vlasnist. 2002. № 6. S. 12–18.
5. В. А. Андруник, Вовк О. Б. Об'єкти та суб'єкти фотографування у контексті авторського права // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2009. № 653. С. 54–61. V. A. Andrunyk, Vovk O.B. Obiekty ta subiekty fotohafuvannia u konteksti avtorskoho prava // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». 2009. № 653. S. 54–61.
6. Dan Heller Photographer's Guide to Model Releases. Making the best business decisions with your photos of people, places and things / Wiley, 2008 . p. 288.
URL: <http://www.danheller.com/model-release-primer.html>.
7. Sarah McDowd What does TFP mean in modeling? What does TFCD mean?
URL: <http://modelmentors.com/what-does-tfp-mean-in-modeling>.
8. Что такое TFP. URL: <http://www.photohandle.com/TFP>.
Chto takoe TFP. URL: <http://www.photohandle.com/TFP>.

Надійшла до редакції 03.12.2017 р.

Уліміна О. Соавторство при створенні фотографічного вироблення. В статті розглядаються питання, пов'язані з можливістю виникнення соавторства при створенні фотографічного вироблення. Проаналізовані питання, що стосуються можливості виникнення авторського права у моделі, яка бере участь у зйомках. Розглянуті можливі варіанти вза-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

моотношений между всеми участниками процесса создания фотографии. Также анализируется вопрос целесообразности использования релиза модели при создании фотографического произведения.

Ключевые слова: авторское право, фотография, соавторство, релиз модели

Ulitina O. Co-authorship in photography. The article is dedicated to the problem of co-authorship in creating a photographic work. This issue today remains one of the most interesting and not fully developed questions in the field of copyright on photographic works.

The article deals with issues related to the co-authorship in photography. It analyses the questions concerning the model's and the other participants' copyright on the photographic work. The question of the expediency of using the Model Release while creating photographic work is also analyzed.

The article contains the analysis of existing Ukrainian legislation in this field, which regulates copyright questions between the photographer and the model.

There are different views on this issue, and the situation is even more complicated, because Ukrainian legislation concerning co-authorship in photography has significant gaps.

The article deals with the question about whether the model gets rights on photographic work or not. It is really possible for model to occur co-author, if her or his actions during the shot were creative enough and it influenced on the result of their with photographer joint work, which is fixed in the photographic work.

In order to avoid problems related to this point, it is necessary to conclude agreements with all the participants of the photo session and to distinguish between them all matters of copyright, financial issues and the further use of photographic work.

The author proposes to amend the legislation by adding the new definition of "the subject of the photography". This definition may simplify the question of model's copyright on photographic work.

The most suitable way to solve the problem of co-authorship in photography is to conclude a contract called Model Release, which now may cover all the legislation gaps. Model Release sets all the issues concerning the further use of the photographic work and the use of copyright on it.

Key words: copyright, photography, co-authorship, model release